

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ahola, Sari; Tossavainen, Henna

Title: Pohjoissaamen tutkintoon osallistujien kielenkäyttötarpeet ja saamen kielen merkitys arjessa

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Ahola, S., & Tossavainen, H. (2017). Pohjoissaamen tutkintoon osallistujien kielenkäyttötarpeet ja saamen kielen merkitys arjessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14.9.2017(Syyskuu). <http://www.kieliverkosto.fi/article/pohjoissaamen-tutkintoon-osallistujien-kielenkayttotarpeet-ja-saamen-kielen-merkitys-arjessa/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Pohjoissaamen tutkintoon osallistujien kielenkäyttötarpeet ja saamen kielen merkitys arjessa

Sari Ahola ja Henna Tossavainen

Pohjoissaame on yksi Yleisten kielitutkintojen tutkintokielistä. Tutkinto on kuulunut testijärjestelmään vuodesta 1998, ja testin suorittaneita on vuosien aikana ollut 354 henkilöä. Tässä kirjoituksessa kuvailemmekin lyhyesti tutkintoa ja tutkintoihin osallistuneita erityisesti vuosien 2012–2017 välisenä aikana. Lisäksi tarkastelemme, mikä merkitys pohjoissaamen kielellä osallistujille on, miten he käyttävät kieltä ja millaiseksi he itse arvioivat oman kielitaitonsa.

Artikkeli liittyy pohjoissaamen (tässä artikkelissa myös 'saamen') tutkintojen kehittämiseen liittyvään tutkimukseen. Osallistujilta saatavalla palautteella on tärkeä tehtävä kielitestien kehittämisessä, erityisesti kun kyseessä on pohjoissaamen kaltainen osallistujamäärältään suhteellisen pieni tutkintokieli. Esimerkiksi Bachman ja Palmer (2012) tuovat esille, että osallistujilta kerättävän palautteen avulla voidaan saada selville sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat testattavan kykyyn selviytyä testistä parhaalla mahdollisella tavalla. Nämä voivat liittyä testitehtäviin ja/tai itse testitilanteeseen ja voivat ratkaisevasti häiritä osallistujan suoritusta tai parhaimmillaan kohdistua juuri niihin asioihin, jotka testattava kokee merkityksellisiksi, mielekkäiksi tai autenttisiksi. Tutkinnon on myös perustuttava aina sellaiseen teoreettiseen malliin, joka on käytössä kielenopetuksessa ja/tai joka on yhteiskunnassa yhteisesti hyväksytty (Jones ja Saville 2016). Tällaisena voidaan Suomessa pitää Eurooppalaista viitekehystä (EVK). Osallistujan taitotaso määritellään Yleisten kielitutkintojen tutkintotasolle laadittujen taitotasoasteikkojen mukaan, jotka on linkitetty viitekehyksen taitotasokuvaimiin. Lisäksi

Yleisten kielitutkintojen tutkintojärjestelmää ohjaavat perusteet, joissa on määritelty tutkinnoissa käytettävät kielenkäyttötarkoitukset ja aihealueet.

Tutkintojen jatkuvan kehittämisen vuoksi on tärkeää saada kuuluviin eri sidosryhmien näkökulmia. Yleisten kielitutkintojen pohjoissaamen tutkintoa on tässä merkityksessä tarkasteltu esimerkiksi testiin osallistuvien taustatietojen pohjalta (Neittaanmäki, Toivola & Tossavainen 2010), tehtävänlaatijoiden ja arvioijien haastatteluihin perustuen (Tossavainen, Toivola & Neittaanmäki 2011), testitehtävien laadintaan liittyvien haasteiden (Tossavainen, Toivola & Härmälä 2012), alkuperäiskansan käyttämän kielen testaukseen liittyvien kysymysten (Lammervo, Ahola & Tossavainen 2012) ja testiin osallistuneiden kielitaitokäsitysten (Ahola & Tossavainen 2014) näkökulmista.

Tämän artikkelin aineisto koostuu jokaisella testikerralla osallistujilta kerättävästä Yleisten kielitutkintojen taustatietolomakkeesta kootuista tiedoista ja saamen osallistujilta kahdella eri tutkintokerralla kerätystä kyselyaineistosta sekä osallistujien tutkintotuloksista. Tässä artikkelissa olemme käyttäneet taustatietolomakkeen avulla saatuja tietoja ja tutkintotuloksia saamen kielen tutkintoon osallistuneista vuosilta 2012–2017. Osallistujia on ollut näinä vuosina yhteensä 106; heistä 91 on vastannut ennen tutkintopäivää täytettävään lomakkeeseen. Lomakkeessa kysytyistä tiedoista keskitymme tässä yhteydessä saamen kielen käyttöön ja sen taajuuteen liittyviin vastauksiin sekä kuvaamme osallistujien taustoja ja heidän omaa arviotaan kielitaidostaan.

Taustatietolomakkeelta saadun aineiston tukena käytämme vuosina 2013 ja 2017 saamen tutkintoon osallistuneille lähetettyä erillistä Webropol-kyselyä, joka lähetettiin 40 osallistujalle. Vastauksen saimme 28 osallistujalta. Kyselyssä osallistujia pyydettiin vastaamaan yhdeksään saamen kielen käyttöön ja merkitykseen liittyvään avoimeen kysymykseen.

Pohjoissaamen tutkinto Yleisissä kielitutkinnoissa

Yleisten kielitutkintojen pohjoissaamen tutkinto järjestetään kerran vuodessa huhtikuussa. Tutkintoon voi osallistua joko Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa Inarissa tai Vantaan aikuisopistossa. Inarissa järjestettävässä tutkinnossa ovat mukana kaikki kolme tutkintotasoa (perus-, keski- ja ylin taso); Vantaalla puolestaan voi suorittaa joko perus- tai keskitason tutkinnon.

Vuosina 2012–2017 pohjoissaamen tutkinnon suorittaneista (N=106) suurin osa osallistui

keskitason tutkintoon (n=67). Osallistujamäärältään suurimmat tutkintovuodet ovat 2005 ja 2006, jolloin tutkinnon suorittaneita oli 26–51 henkilöä, mutta viime vuosien aikana tutkintoon on osallistunut n. 15 henkilöä vuosittain. Taustatietojen mukaan tyypillinen osallistuja on alle 35-vuotias joko yliopistokoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen saanut työssäkäyvä (alana koulutus tai terveys- ja sosiaalipalvelut) tai opiskeleva nainen. Suurin osa osallistujista tarvitsee todistusta kielitaidosta pääasiassa työnhakuun tai kielitaidon osoittamiseen työnantajalle, viidennes osallistujista kertoo käyttävänsä todistusta myös opiskelutarkoituksiin. Tutkintoon tullessa osallistujien taustalta löytyy jonkin verran saamen kielen opiskelua, yleensä alle kolme vuotta joko ammatillisessa koulutuksessa tai peruskoulussa.

Tutkinnon suoritettuaan osallistuja saa erilliset taitotasoarviot kirjoittamisen, puhumisen, puheen ymmärtämisen ja tekstin ymmärtämisen osakokeista. Ennen vuotta 2012 tutkintoon kuului vielä viisi osakoetta, mutta rakenteisiin ja sanastoon keskittyvä osakoe poistettiin tutkintojen uudistuksen yhteydessä. Samalla poistui myös tutkinnosta annettu yleisarvosana, joka oli matemaattinen keskiarvo eri taitojen taitotasoista. Nykyinen todistus erillisine taitotasoarvioineen tuo kuitenkin aikaisempaa todistuksessa käytettyä yleisarvosanaa paremmin esiin osallistujan kielitaitoprofiilin.

Pohjoissaamen kielen käyttö ja merkitys

Tutkinnon osallistajat jaettiin kahteen ryhmään sen mukaan, mikä merkitys saamen kielellä heille oli. Ensimmäinen ryhmä koostui osallistujista, joille saamen kieli liittyi vahvasti omaan identiteettiin: *Kieli merkitsee minulle paljon. Olen iloinen, että olen opiskellut sen uudestaan, vaikka paljon työtä se vaatiikin ja vaatii edelleen. Mahtavaa puhua omien isovanhempien ja sukulaisten kanssa saamea.* Toiseen ryhmään puolestaan kuuluivat ne osallistajat, joilla saame oli kieli muiden kielten joukossa ja/tai he pitivät kielen hallintaa tärkeänä työn tai asuinpaikan vuoksi: *Asun saamelaisalueella ja työskentelen terveydenhuoltoalalla, ja sen vuoksi koen velvollisuudekseni pystyä palvelemaan asiakkaita myös saameksi. Uusien kielten opiskelu on minusta aina hauskaa ja nautin siitä suuresti.*

Huolimatta osallistujien jakautumisesta kahteen ryhmään suurin osa kyselyymme vastanneista (22/28) kertoi kuitenkin tarvitsevänsä jonkin verran saamen kieltä jokapäiväisessä elämässä. Ne (6/28), jotka eivät tarvitseet kieltä jokapäiväisessä elämässään, olivat suomenkielisiä saamen kielen opiskelijoita, joiden kielenkäytön tarpeet rajoittuivat lähinnä opiskelutilanteisiin.

Myös osallistujilta testikerroittain kerättävältä taustatietolomakkeelta saadun aineiston perusteella (N=91) useat osallistujat käyttivät kieltä päivittäin, mutta eri osataitojen näkökulmasta tarve vaihteli (ks. TAULUKKO 1).

TAULUKKO 1: Osallistujien kielenkäyttö, tutkintovuodet 2012–2017 (N=91)

	en lainkaan	harvoin	pari kertaa viikossa	päivittäi n
Puhun perheen kanssa	28 %	19 %	22 %	31 %
Puhun ystävien kanssa	5 %	20 %	44 %	31 %
Luen lehtiä, nettisivuja	1 %	10 %	41 %	48 %
Kirjoitan viestejä	10 %	24 %	39 %	27 %
Seuraan mediaa	0 %	4 %	33 %	63 %
Asioiden hoitaminen	64 %	30 %	5 %	1 %
Käytän töissä	34 %	24 %	20 %	22 %
Käytän opiskelussa	14 %	7 %	13 %	66 %

Taulukosta voidaan havaita, että osallistujat käyttivät tuottamisen taitoja hieman vähemmän kuin ymmärtämisen taitoja. Neljännes osallistujista puhui ja kirjoitti saamea harvoin tai ei koskaan. Lisäksi saamea ei käytetty asioiden hoitamiseen, vaan virastoissa, lääkärillä ja kaupassa käytettiin suomen kieltä. Tätä havaintoa tukevat myös

kyselystä saadut tulokset, joiden mukaan puhumisen ja kirjoittamisen käytön taajuus oli yhteydessä siihen, miten paljon saamenkielisiä sukulaisia ja/tai läheisiä ystäviä osallistujalla oli. Luonnollisesti ne osallistujat, joilla oli saamenkielinen tausta, käyttivät kieltä joka päivä: *kotona lasten kanssa, kielipesässä, kun vien lapseni hoitoon ja haen pois*. Jotkut heistä käyttivät saamea myös *töissä ikäihmisten kanssa*, vaikka heilläkin oli selkeästi rinnalla käytössä suomen kieli. Puolestaan osallistujat, jotka eivät käyttäneet saamen kieltä usein, näkivät kielenkäytön vähäisyyden aiheuttavan ongelmia omalle kielitaidolleen: *on vaikeaa myös onnistua pitämään kieli aktiivisena passiivisen sijaan, koska sen käyttö saamelaisalueellakin on vähäistä*.

Tuottamisen osataitoja, puhumista ja kirjoittamista, arvostettiin hyvin paljon, sillä niiden hyvä hallinta oli kyselyyn vastanneiden mukaan merkki hyvästä saamen kielen taidosta. Puhumiseen ja kirjoittamiseen kuitenkin liittyi usein virheiden pelko. Luontevan kielen hallinta edellytti osallistujien mielestä laajaa sanavarastoa ja hyvää saamen kieliopin taitoa, joskin tärkeintä heistä oli *"uskaltaa puhua saamea, vaikka kielioppi ei hallussa olisikaan"*.

Molempia taitoja pidettiin myös vaikeina oppia. Puhuminen koettiin vaikeaksi, jos mahdollisuudet puhua saamea olivat vähäiset: *En juuri tarvitse saamen kieltä arkielämässäni ja sen vuoksi kynnys saamen käyttöön kasvaa silloinkin, kun olisi mahdollisuus keskustella saameksi*. Toki useat kertoivat pyrkivänsä käyttämään saamea tavatessaan kieltä osaavia, vaikka usein keskustelu vaihtuikin suomen kielelle. Samantapaisen havainnon tekivät Länsman ja Tervajärvi (2012) Utsjoella tehdyissä haastatteluissa. Heidän mukaansa enemmistö saamen kielen puhujista on kaksi- tai monikielisiä ja monikielisyys koettiin hyödylliseksi. Useissa kielenkäyttötilanteissa toimitaan suomen kielellä ehkä osittain siksi, että niissä jouduttaisiin käyttämään saamen kielellä uudissanoja, jotka eivät välttämättä ole kaikille tuttuja. Länsmanin ja Tervajoen haastattelemat henkilöt toivat esiin, että suomea käytetään keskusteluissa kovin usein, vaikka enemmistö paikalla oljoista osaisi saamea. Tämä on vähentänyt saamen kielenkäyttötilanteita ja -ympäristöjä.

Saameksi kirjoittaminen oli vastausten perusteella vähiten käytetty taito. Kirjoittamisen tarve kuitenkin muuttui tarkasteluvuosien aikana, koska sosiaalinen media näytti lisänneen saameksi kirjoittamisen tarvetta. Vuonna 2013 tehdyssä kyselyssä osallistujat kertoivat kirjoittavansa vain silloin tällöin lyhyitä viestejä, mutta vuonna 2017 kyselyyn vastanneet kertoivat viestien lisäksi kirjoittavansa sosiaaliseen mediaan, mm. Facebookiin päivityksiä saameksi sekä pitävänsä sen avulla tuttaviansa yhteyttä saamen kielellä.

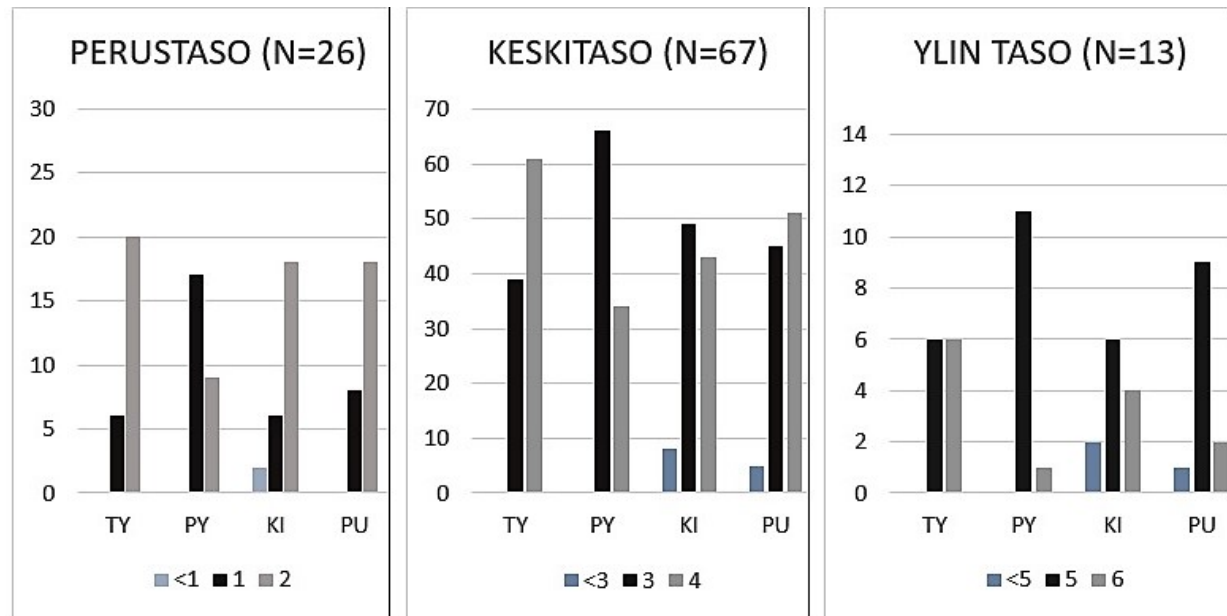
Sekä kirjoittamisessa että puhumisessa vaikeutena kyselyyn vastanneet mainitsivat myös erilaisten kielellisten piirteiden hallinnan: *Taito käyttää kielen sananmuodostussysteemiä, oikeinkirjoitustaito, tieto tärkeimmistä murre-eroista sanastossa ja taivutuspäätteissä tai oikeiden sijamuotojen käyttö, kongruenssi, riittävän laaja sanavarasto*. Vastaavaan päätelmään ovat tulleet Länsman ja Tervajärvi (2012), jotka havaitsivat, että saamen kielen kirjoittamisessa ja puhumisessa kokevat puutteita jopa aktiivisesti saamea käyttävät ja ne, jotka ovat oppineet saamea ja suomea yhtä aikaa. Kirjoittamisessa ongelmana ovat heidän mukaansa puhutun ja kirjoitetun kielen erot, oikeinkirjoitus ja eräät kielipin muodot (esim. duaali). Puhumisessa ongelmia tuottivat erityisesti moderniin elämänpiiriin liittyvät uudissanat.

Ymmärtämisen taitoja kyselyyn vastanneet kertoivat tarvitsevansa ja käyttävänsä tuottamisen taitoja useammin, ja niiden osalta kielenkäytössä ei ollut suurta eroa suhteessa osallistujien saamenkielisten kontaktien määrään. Internet ja sosiaalinen media ovat lisänneet saamenkielisten tekstien saatavuutta, ja kielialueen uutisia ja tapahtumia seurattiinkin paljon netissä. Useat mainitsivat seuraavansa aktiivisesti Yle Sápmin verkkosivuja, mutta kertoivat toisaalta myös lukevansa paikallislehtiä perinteisenä paperiversiona. Lisäksi osallistujat kuuntelivat jonkin verran uutisia radiosta. Enimmäkseen he kuuntelivat saamenkielistä musiikkia, mikä näkyy myös Länsmanin ja Tervajärven (2012) Utsjoelle keskittyvissä haastatteluissa.

Osallistujien oma arvio kielitaidostaan vs. tutkintotulokset

Kielenkäytön lisäksi tutkinnon yhteydessä kerättävän taustatietolomakkeen avulla saadaan tietoa osallistujien omasta arviosta kielen eri osataitojen hallinnasta. Saadut tiedot vahvistavat kyselyyn osallistuneiden käsitysten saamen kieleen liittyvistä vaikeuksista olevan samansuuntaisia kuin saamen tutkintoon osallistujilla yleensä. Kirjoittamisen ja puhumisen taidon kokeminen vaikeaksi näkyi siinä, että osallistujat arvioivat suullisen ja kirjallisen taitonsa joko melko huonoksi tai melko hyväksi, kun taas ymmärtämisen taidot heistä sujuvat joko melko hyvin tai hyvin.

Tutkintotulosten perusteella (ks. KUVIO 1) osallistujat ovat ilmoittautuneet oikeantasoiseen testiin (testitaso valitaan itse), sillä ainoastaan muutama osallistuja on saanut arvioiksi alle 1 tai alle 3 tai alle 5, jotka tarkoittavat, että osallistujien suoritukset eivät ole vastanneet taitotason edellyttämää kielitaitoa.

KUVIO 1: Pohjoissaamen tutkinnon tulokset vuosina 2012–2017

Osallistujien itsearviot ovat tulosten kanssa samansuuntaisia. Kaikkien tasojen tutkinnossa osallistujat ovat menestyneet parhaiten tekstin ymmärtämisessä (TY). Puheen ymmärtäminen (PY) vaikuttaa testitulosten perusteella olevan ymmärtämisen taidoista osallistujille haastavampi, vaikka siinäkin taidossa kaikki osallistujat ovat saavuttaneet tutkintotasolla asetetut kriteerit. Tuottamisen taidoista kirjoittaminen (KI) näyttää puhumista (PU) vaikeammalta taidolta, vaikka toisaalta sekä kirjoittamisessa että puhumisessa perus- ja keskitasolla useiden osallistujien taito näyttää vahvalta.

Lopuksi

Osallistujien suhde saamen kieleen vaihteli sen mukaan, liittyikö kieleen vahvasti oma identiteetti vai ei. Tätä taustaa vasten onkin pohdittava testiä kehitettäessä, vastaavatko tutkinnoissa käytetyt kielenkäyttötilanteet ja aiheet sellaisia jokapäiväisen elämän tilanteita, joita kahdessa eri ryhmässä on totuttu käyttämään. Saamen käyttö jokapäiväisessä elämässä on kovin tilannekohtaista ja on olemassa tilanteita, joissa hyvätkin saamen kielen taitajat käyttävät saamen sijaan suomea. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset asiointitilanteet virastoissa. Voidaan sanoa, että saamelaisalueella toimitaan useimmiten monikielisessä kieliympäristössä, mutta toistaiseksi monikielinen kielitutkinto on testijärjestelmän näkökulmasta hankala toteutettava. Kielitutkintojen

kehittämisenäkymissä on lähinnä pyritty yksikielisyyteen varsinkin ylimmillä tasoilla. Pohjoissaamen kielitutkinto on ollut kaksikielinen siten, että kohdekieli ja tehtävissä käytettävä kieli on saame, mutta ohjauskieli on suomi tai ruotsi.

Sosiaalinen media on selkeästi lisännyt saamen kielenkäyttömahdollisuuksia, ja myös kielen opiskelu on mahdollista sosiaalisen median ja internetin välityksellä. Tutkinnon kehittämisen näkökulmasta testimateriaalin saatavuus on internetin ja sosiaalisen median avulla helpottunut, ja lisäksi materiaali on osallistujien jokapäiväiseen elämään liittyvää. Tämä osaltaan puoltaa saamen tutkinnon digitalisointia tulevaisuudessa. Samalla on kuitenkin hyvä muistaa, että sosiaalisen median käyttö ei ole itsestään selvää kaikille ikäryhmille.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että taustasta riippumatta osallistujien on mahdollista omaksua kieltä jonkin verran vuorovaikutuksessa ilman selkeää muodollista kielenopiskelua tai tämän lisäksi. Kun saamea opitaan kanssakäymisessä joko sukulaisten tai työtovereiden kanssa, kielenoppiminen perustuu tällöin todellisille jokapäiväisen elämän tarpeille eikä kieltä tarvitse niinkään lähestyä rakenteiden tai kielisysteemin näkökulmasta. Voidaan todeta, että tällöin saamen tutkintoon vastanneiden kielenoppimisen lähtökohdat ja viestinnälliseen ja toiminnalliseen kielitaitoon perustuva kielitutkinto ovat lähellä toisiaan. Eurooppalainen viitekehys, johon Yleiset kielitutkinnot nojaa, korostaa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja jokapäiväisen kielenkäytön merkitystä kielitaidossa.

Sari Ahola on tutkimuskoordinaattori ja Henna Tossavainen projektitutkija Yleisissä kielitutkinnoissa Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa Jyväskylän yliopistossa.

Lähteet

Ahola S. & Tossavainen, H. 2017. *Test-taker views and feedback on L2 Sami*. Konferenssiesitys: ALTE 6th International Conference. Learning and Assessment: Making the Connections. Bologna, Italia 3–5.5.2017.

Ahola S. & Tossavainen, H. 2014. Pohjoissaamen tutkinto – osallistujan näkökulma. Teoksessa Leblay T., Tarnanen M. & Lammervo, T. (toim.) *Yleiset kielitutkinnot 20 vuotta*. Tampere, Opetushallitus, s. 72–80.
http://www.oph.fi/download/161916_yleiset_kielitutkinnot_20_vuotta.pdf [Luettu

12.6.2017]

Bachman L.F. & Palmer A. S. 2010. *Language Assessment in Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Eurooppalainen viitekehys (EVK) 2003. *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Lammervo T., Tossavainen H. & Ahola, S. 2012. *Testing an indigenous L2 language in the Finnish context*. Konferenssiesitys: The Inaugural ALTAANZ -Conference, Innovative Language Assessment: Challenges and Complexity. Sydney, Australia 8–10.11.2012.

Länsman A. & Tervajärvi S. 2012. *Saamen kielen käyttö Utsjoella. Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja "Saamen kielikeskus Utsjoelle" -esiselvityshanke*. <http://www.utsjoki.fi/media/Elinkeinoitoimi/Hankkeet/Kielikeskus/saamenkielenkaeyttoeSUOMInet.pdf> [Luettu 15.6.2017]

Neittaanmäki R., Toivola S. & Tossavainen, H. 2010. *Who Needs the Certificate of Northern Sami?* Konferenssiesitys: VII ETMU päivät. Oulu 21.–22.10.2010.

Tossavainen H. ja Ahola S. 2014. *Challenges of the test construct: Testing Sami as L2 in Finland*. Konferenssiesitys: 4th ALTE International Conference. Pariisi, Ranska 10.–11.4.2014

<http://events.cambridgeenglish.org/alte-2014/docs/presentations/alte2014-henna-tossavainen-and-sari-sahola.pdf>

Tossavainen H., Toivola S. & Härmälä, M. 2012. *Writing items for a minority language: L2 Sámi in the Finnish National Certificates of Language Proficiency*. Posterisitelmä konferenssissa: Language Testing Research Colloquium Princeton. Ann Arbor, USA 1.–5.5.2012.

Tossavainen H., Toivola S. & Neittaanmäki, R. 2011. *Testing North Sami as L2 in Finland*. Konferenssiesitys: Four or More Languages for All: Language policy challenges of the future, multilingualism in the Nordic countries. Tórshavn, Faroe Islands 22.–24.8.2011.